

МОЛОДА СІМ'Я ЯК ОБ'ЄКТ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ YOUNG FAMILY AS AN OBJECT OF SOCIAL WORK

УДК 316.356.2:36

Зарецька В.С.,
завідувач кабінету кафедри соціальної
роботи, соціальної педагогіки та
соціології
Херсонський державний університет

У статті розглянуто теоретичні і практичні аспекти соціальної роботи зі студентською сім'єю. Визначено групи основних проблем (об'єктивного і суб'єктивного характеру) студентською сім'єю. На основі аналізу результатів соціологічного дослідження проблем і потреб студентської сім'ї запропоновано напрями оптимізації організації соціальної роботи з молодими сім'ями.

Ключові слова: сім'я, молода сім'я, студентська сім'я, соціальна робота, соціальні послуги, тренінг.

В статье рассмотрены теоретические и практические аспекты социальной работы со студенческой семьей. Определены группы основных проблем (объективного и субъективного характера) студенческой

семьей. На основе анализа результатов социологического исследования проблем и нужд студенческой семьи предложены направления оптимизации социальной работы с молодыми семьями.

Ключевые слова: семья, молодая семья, студенческая семья, социальная работа, социальные услуги, тренинг.

The article deals with the theoretical and practical aspects of social work student's family. Defined groups of basic problems (objective and subjective) student's family. On the basis of the results of sociological research problems and needs student's family asked to optimize the organization of social work with young families.

Key words: family, young family, student family, social work, social services, training.

Постановка проблеми. На сучасному етапі в житті українського суспільства сім'я серед переліку цінностей людини виходить на чільне місце, а тому досить важливим для українського суспільства є дослідження проблем молоді сім'ї. Молода сім'я, її особливості, функції і проблеми розглядаються в різних сферах наукової і суспільної практики – психології, соціології, демографії, в теорії й практиці соціальної роботи. Втім дослідження потребують питання, що стосуються ефективних форм соціальної роботи з молодими сім'ями, спрямованих на розв'язання їхніх проблем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням студентства як особливої соціально-психологічної вікової категорії займалися такі вчені, як Б. Ананьєва, В. Лисовська, М. Дворяшина, Л. Грановська, О. Нікіреєва, П. Просяцький, В. Сластьонін та ін.

Серед соціологів, котрі досліджують проблеми у сфері інституту сім'ї, треба відзначити О. Антонова, В. Медкова, О. Борисова, М. Головатого, Т. Руденко та інших. Соціологічні дослідження проблем молоді сім'ї проводяться провідними фахівцями соціологічних центрів та інститутів України. Серед українських науковців і дослідників, які вивчають проблеми студентської сім'ї і займаються розробкою методологічних і методичних аспектів державної соціальної політики щодо підтримки молодих сімей, варто відзначити таких, як Г. Батіщева, Т. Медіна, В. Скуратівський, О. Палій, Е. Лібанова, І. Зверева, О. Безпалько, С. Харченко,

М. Балакірева, В. Захарченко, А. Нору, А. Карасевич та інші.

Мета дослідження – визначити основні напрями соціальної роботи зі студентськими сім'ями.

Виклад основного матеріалу. Сім'я – мала соціальна група, яка заснована на шлюбі, кровній спорідненості або індивідуальних потребах людей у союзі один з одним [1, с. 69]. Її відрізняють єдина економічна основа, спільність побуту, взаємозалежний спосіб життя її старших і молодших членів, певна структура ролей і норм взаємодії, емоційно-етичні зв'язки, взаємини допомоги, підтримки й захисту.

Сім'я як соціальний інститут перебуває у стані гострої кризи, що, звичайно, негативно впливає на виконання нею основних функцій, тобто на життєдіяльність сім'ї: матеріально-економічне забезпечення, житлово-побутові умови. Це, у свою чергу, створює певний морально-психологічний клімат, який впливає на духовність сім'ї, виховання дітей, організацію вільного часу її членів.

До розв'язання соціальних проблем студентів активно залучають недержавні формування. Майже в усіх навчальних закладах діють первинні профспілкові організації студентів, що входять до Федерації профспілок України та Профспілок працівників освіти і науки України [7, с. 32].

Студентські соціальні служби охоплюють широкий спектр роботи, пов'язаної з вирішенням соціальних і навчально-виховних проблем. Ідеться про реалізацію заходів соціального станов-

лення та соціальної підтримки в межах соціальних програм: надання допомоги студентам, які опинилися в складних життєвих обставинах, студентським сім'ям, студентам, які мають особливі потреби; здійснення профілактичних заходів щодо попередження негативних явищ у студентському оточенні; формування здорового способу життя; залучення до волонтерського руху тощо.

Окрема категорія, якою опікуються студентські соціальні служби, – студентські сім'ї. За даними Державного комітету статистики, у 2014 р. було зареєстровано 23,4 тис. студентських сімей, у яких виховували понад 12 тис. дітей. І якщо матеріально-побутові проблеми вирішують безпосередньо через органи студентського самоврядування та студентські профспілки, то соціально-психологічну та соціально-педагогічну допомогу можуть надавати тільки спеціалісти студентських соціальних служб, оскільки саме в їхньому штаті працюють психологи, соціальні працівники та соціальні педагоги.

Однак варто зауважити, що духовно-ціннісне значення сім'ї не означає, що молодь є готовою до створення власної родини. Важливість сім'ї для молодих українців і студентів передбачає, наприклад, орієнтацію і на власну, і на батьківську родину, що визначає різницю між ціннісними орієнтаціями та готовністю взяти шлюб. Згідно з результатами соціологічних досліджень готовність створити власну сім'ю виявили лише 30,7% молоді. Така ситуація частково зумовлена наслідками глобалізації, що позначилася на підвищенні віку одруження, поширенні вільних статевих стосунків та консенсуальних шлюбів. Об'єктивні зрушення в статево-віковій структурі населення, морально-психологічні настанови молоді щодо оформлення шлюбно-сімейних відносин формують певні вікові співвідношення шлюбної пари.

Також слід звернути увагу на допомогу таким сім'ям з боку соціальних служб. В якості індикаторів дослідження виступили: звернення до соціальних служб (відповіді на запитання: «Чи звертались Ви за допомогою в соціальні служби?»); актуальні питання щодо соціальної роботи з молоддю родинною (відповіді на запитання: «Допомогу з яких питань Ви бажали б одержати від соціальних служб?», «Які питання виховання дитини

в сім'ї є для Вас найбільш складними, для здійснення яких потрібна допомога?»).

Результати соціологічного дослідження Державного інституту розвитку сім'ї та молоді 2014 р. виявили очікування студентської молоді щодо оптимального віку для створення власної сім'ї. Найбільша кількість респондентів відповіла, що планує її створення у віці 27 років або й пізніше (28,2%), майже по чверті опитаних студентів очікують на такий крок у своєму житті у 23 – 24 роки (23,4%) та 25 років (24,8%). Найменша кількість позитивних відповідей припала на вік 17 – 22 роки (17,8%). Такі результати дослідження свідчать, що більшість опитаних студентів (53%) планує створення власної сім'ї після закінчення навчання та здобуття відповідної освіти [3].

Уявлення молоді щодо власної сім'ї нерозривно пов'язані з необхідністю офіційної реєстрації шлюбно-сімейних стосунків та народженням дітей.

Відповідно, необхідними передумовами для укладання шлюбу є економічна спроможність та незалежність, готовність узяти на себе відповідальність за виховання та розвиток дітей, наявність додаткових обов'язків, до чого молодь, зокрема студентська, не завжди готова. Це підтверджують і дані соціологічних досліджень. Так, серед найбільш значущих причин створення сім'ї для молодих українців є такі, як народження та виховання дітей (72,5%), а також проживання разом з близькою людиною (64,8%). Меншої ваги під час укладання шлюбу набувають фактори уникнення самотності, легалізації сексуальних стосунків, покращення матеріального становища та організації дозвілля [3].

Однією з основних причин створення сім'ї молоді люди визначають народження та виховання дітей. Опитування студентської молоді 2014 р. показало, що лише 0,1 % від загальної кількості респондентів відповіли, що не хочуть мати дітей. Традиційні уявлення про сім'ю з двома дітьми відтворені у відповідях більшості студентів (61,8%). Одну дитину хочуть мати 18,1% респондентів, троє дітей – 10,4%, четверо й більше – 1,2% [3].

Результати соціологічного опитування студентів 2014 р. засвідчили, що переважна більшість сучасної студентської молоді в Україні є неодруженими/незаміжними (90,5%). Це підтверджує наведені вище

припущення про необхідність здобуття освіти до моменту реєстрації шлюбно-сімейних стосунків в уявленні студентської молоді. Лише 5,2% опитаних перебувають у зареєстрованому шлюбі, ще 3,1% не зареєстрували свої шлюбно-сімейні відносини офіційно й перебувають у так званому консенсуальному шлюбі [3].

Для більшості студентських сімей найбільш гострими проблемами є низький рівень матеріального забезпечення, труднощі в поєднанні навчання з виконанням сімейних обов'язків, особливо це стосується народження дітей та догляду за ними.

У студентських сім'ях одним з головних питань є таке: де і з ким залишити дитину під час занять. Тому майже 30% матерів-студенток перебувають у відпустці по догляду за дитиною. Студенти-батьки зазначають, що дуже мало поінформовані про можливості отримання матеріальної допомоги з боку держави, яка передбачена для молодих сімей.

Сучасна студентська сім'я стикається з низкою проблем: соціальна незрілість молоді, відсутність матеріальної бази і власного житла, несумісність навчання у ВНЗ та виконання сімейних функцій, проблеми взаєморозуміння з батьками. У цій статті зупинимося на основних [4, с. 51].

По-перше, потреба в поповненні бюджету сім'ї та пов'язана з цим робота значно відволікають сімейних студентів від основного виду їхньої діяльності – навчання. Таким чином, матеріальні труднощі аж ніяк не сприяють успішному опануванню знань. Відомо, що майже будь-яка молода сім'я сьогодні потребує матеріальної допомоги, і студентська сім'я не є винятком.

Така сім'я живе сьогодні в дуже важких матеріальних умовах. Більшість молодих людей на початку свого сімейного життя стикаються з проблемами, про які вони, можливо, раніше й чули, але не думали, що їм доведеться їх вирішувати: зокрема, такий маленький бюджет, який має в своєму розпорядженні молода сім'я, вимагає особливої ретельності ведення господарства. І тут необхідні хоча б елементарні знання та вміння.

Аналіз бюджету студентських сімей, проведений соціологом П. Звідрінським, засвідчив, що, незважаючи на певну матеріальну допомогу батьків, у матеріальному відношенні вони живуть у менш сприятливих умовах, ніж сім'ї молодих людей, зайнятих у виробництві [5, с. 110].

По-друге, одним з головних питань, з якими стикаються студенти, беручи шлюб, є житлове. Добре, коли молоді починають спільне життя в окремій квартирі, але таке трапляється вкрай рідко. Житлову проблему сімейних студентів певною мірою дозволяють вирішувати студентські гуртожитки. Надання кімнати в гуртожитку молодій сім'ї безпосередньо залежить від матеріального забезпечення того чи того вищого навчального закладу. Студентським сім'ям надають місця в гуртожитках лише близько половини ВНЗ.

По-третє, серйозною проблемою для стійкості й гармонійності шлюбних стосунків у молодій сім'ї є характер взаємовідносин з батьками. Якщо молода сім'я не отримує батьківського схвалення, то це не може не відбитися на міжсімейних та внутрішньосімейних відносинах. Однією з причин нестабільності шлюбу є нерозуміння подружжям справжнього значення сім'ї, її стійкості – не в безконфліктності відносин, а в їхньому вмінні толерантно вирішувати, в усвідомленні того, що фізичне та моральне здоров'я людини залежить насамперед від сім'ї [1, с. 70].

Проте, незважаючи на наявні проблеми в соціально-економічному житті студентських сімей, такі родини є найбільш міцними, оскільки їхні члени разом долають усі труднощі в здобутті освіти, вихованні дітей та утриманні сім'ї.

Ці фактори надзвичайно важливі для посилення ролі сім'ї в житті суспільства в умовах сучасної кризової демографічної ситуації.

Для визначення напрямів соціальної роботи зі студентськими сім'ями було проведено соціологічне дослідження, спрямоване на виявлення проблем і потреб студентських сімей. У дослідженні взяли участь студентські сім'ї, що мешкають у гуртожитку ХДУ № 3. Вибірка респондентів випадкова (17 сімей). Основним методом дослідження виступило соціологічне опитування (анкетування).

Провідну роль у родинних стосунках відіграють сімейні конфлікти. Частіше за все вони виникають через незадоволення потреб членів сім'ї. Виходячи з цього, виділяють основні причини сімейних конфліктів [5]: психосексуальна несумісність; неповага до почуттів членів родини; відсутність турботи, уваги з боку чоловіка (дружини); пристрасть одного з членів родини до задоволення власних потреб (алкоголь, наркотики та інше); розбіж-

ності в потребах проведення дозвілля, інтересах; житлово-побутові проблеми; матеріально-фінансові труднощі.

Як видно з рисунка 1, найбільш вагомими, на думку опитаних, причинами сімейних конфліктів є поведінка чоловіка або дружини і матеріальні труднощі. Ці фактори відображають екстерналізацію поведінкових стратегій особистості, коли зовнішнім причинам приписується основна відповідальність за виникнення життєвих чи особистих труднощів.

Ставлення до допомоги з боку соціальних служб. В якості індикаторів дослідження виступили: звернення до соціальних служб (відповіді на запитання: «Чи звертались Ви за допомогою в соціальні служби?»); актуальні питання щодо соціальної роботи з молоддю (відповіді на запитання: «Допомогу з яких питань Ви бажали б одержати від соціальних служб?», «Які питання виховання дитини в сім'ї є для Вас найбільш складними, для здійснення яких потрібна допомога?»).

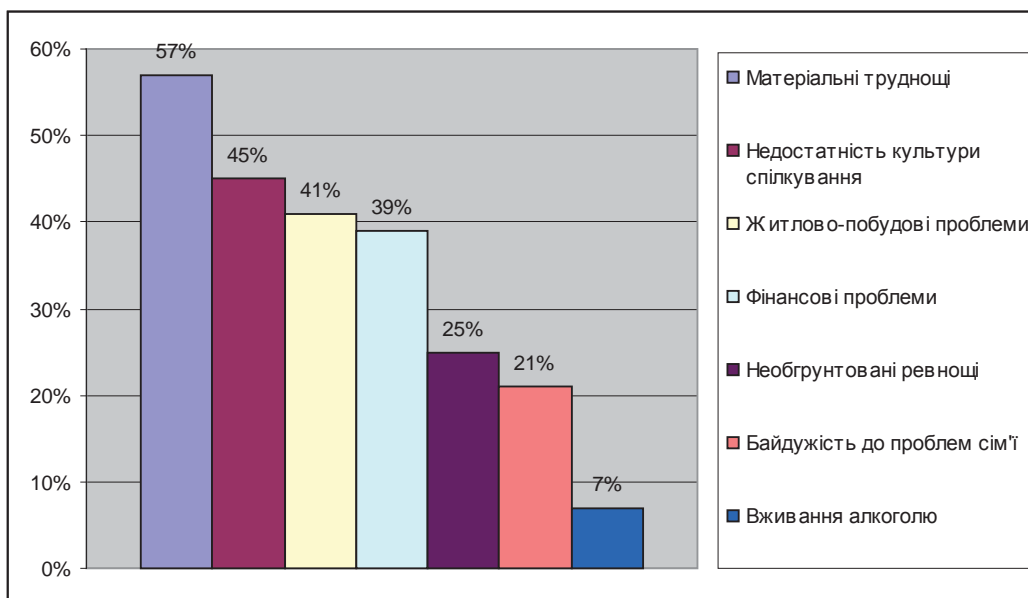

Рис. 1. Основні причини виникнення конфліктів у студентських сім'ях

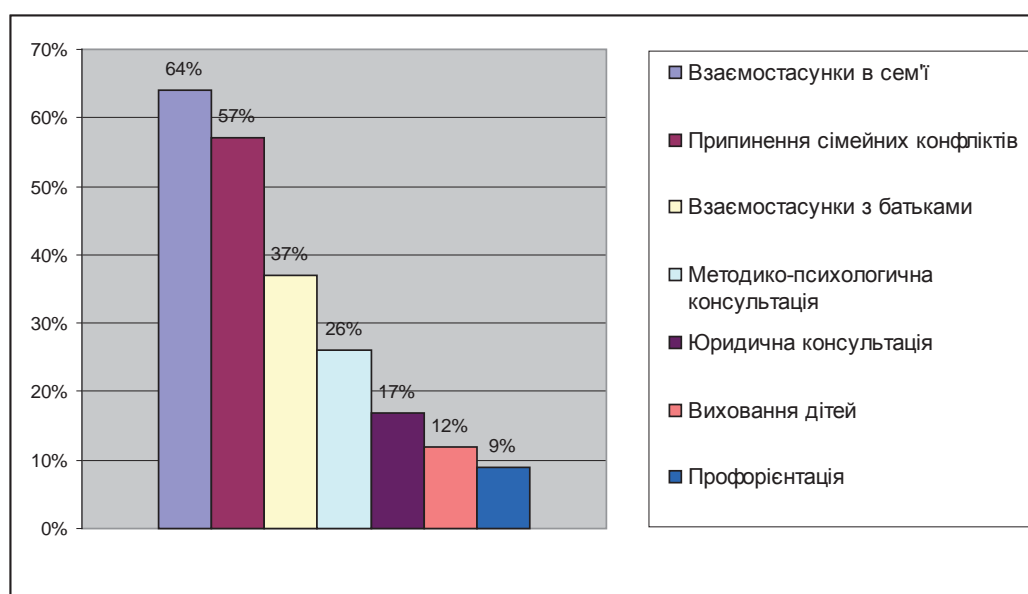

Рис. 2. Допомога, яку б хотіли отримати молоді сім'ї від соціальних служб

На жаль, жоден опитаний не звертався за допомогою до соціальних служб, що пов'язано зі структурою вибірки: серед опитаних не виявилися сім'ї, які знаходилися б у кризових становищах. Але результати свідчать про наявність потреби молодих сімей звертатися за допомогою до фахівців з вирішення сімейних конфліктів. На рисунку 2 представлені найбільш актуальні потреби щодо допомоги з боку соціальних служб.

Найбільш актуальними проблемами, які б хотіли вирішити за допомогою фахівців соціальних служб, є несприятливий соціально-психологічний клімат у сім'ї, стосунки з членами сім'ї. Тобто найбільш значимими питаннями є психолого-педагогічні, що може виступати в якості змістових особливостей діяльності соціальних працівників, а також в якості діагностичних критеріїв для вияву проблемних сімей. Певно, що ті члени студентських сімей, які незадоволені шлюбом, більш за все потребують саме психологічної і конфліктологічної допомоги (проблеми взаємин між членами родини притаманні саме цій групі респондентів, а їх аж 37% від загальної кількості опитаних).

Отже, соціальна діагностика дозволила виявити дві основні групи проблем, з якими стикається сучасна молода сім'я.

З огляду на дані результати було запропоновано комплексну тренінгову програму для молодого подружжя.

Лекційно-тренінгову програму «Моя сім'я» спрямовано на ознайомлення молодого подружжя з поняттями сімейної структури, основних типів сімейних ролей, динаміки шлюбних відносин, ситуації життєвої кризи в сімейних стосунках.

Висновки. Становище студентської молоді багато в чому буде залежати від загальної економічної ситуації в країні й молодіжної політики Уряду. Слід визнати, що наявний істотний розрив між актуальними завданнями, з одного боку, і наявним інструментарієм ведення такої політики – з іншого. Зазначений розрив збільшується внаслідок інерційного мислення регіональних суб'єктів молодіжної політики, а також через відсутність реальної координації між їхніми діями й ініціативами центральних органів виконавчої влади.

Виходячи з отриманих результатів соціальної діагностики проблем сучасної молоді сім'ї і статистичних інформаційно-аналітичних матеріалів щодо діяльності центрів соціальних служб для сім'ї,

дітей та молоді, можна виділити деякі особливості і тенденції розвитку системи соціальної роботи з молоддю сім'єю.

По-перше, слід відзначити збільшення кількості сімей і членів родин, які звертаються за соціальною допомогою, що може свідчити, з одного боку, про деякі негативні тенденції, що відбуваються в сучасних молодих сім'ях у період соціально-економічної кризи, і з іншого – про усвідомлення власних проблем, бажання вирішення сімейних конфліктів, формування позитивної психологічної культури і ставлення до закладів соціального обслуговування.

По-друге, існує тенденція до розширення мережі закладів соціального обслуговування, їх різноманітності і цільового призначення, що відповідає запиту і потребам людей у сучасному українському суспільстві.

По-третє, змінюються пріоритети державних органів влади щодо змін у соціальній сфері (особливо у сфері соціальної допомоги і соціального захисту), що пов'язано з процесами формування і побудови в Україні соціальної держави, орієнтація на європейську модель держави добробуту, в якій одним із пріоритетів є підтримка і допомога саме молодим сім'ям.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Агарков О. А. Напрями соціальної роботи з молоддю сім'єю: регіональний аспект / О. А. Агарков // Грани . – 2013. – № 11. – С. 69–74.
2. Головатий М. Ф. Соціологія молоді / М. Ф. Головатий // Соціологія молоді. – К.: МАУП, 2006. – 304 с.
3. Збірник наукових праць Державного інституту розвитку сім'ї та молоді за підсумками 2014 р. – К., 2015. – 217 с.
4. Карасевич А. П. Формування готовності студентської молоді до створення сім'ї: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / А. П. Карасевич. – К., 2009. – 21 с.
5. Соціологічне дослідження «Становище студентської молоді України», проведене у 2013 р. Українським інститутом соціальних досліджень ім. О. Яременка на замовлення Державного інституту розвитку сім'ї та молоді. – К.: ДЦССДМ, 2014. – 293 с.
6. Студентський лелека. «Соціальний портрет студентської сім'ї». Аналітичне дослідження / за заг. ред. Н. Світайло, А. Костенко, Ю. Савельєвої. – Суми 2011. – 79 с.
7. Студентська сім'я як об'єкт соціально-педагогічної діяльності / О. П. Скоромна // Соціальна педагогіка: теорія та практика . – 2013. – № 3. – С. 32–38 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/spptp_2013_3_6.pdf